

ἀποδεῖξεως¹. Λί πρῶτα βίστις καὶ προβούθησε τῆς νοήσεως καὶ τῆς πρόδησης κατάγονται ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐν ἑκάνειρο μετέρχουσι πάντες οἱ κανόνες τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἡθικῆς². Ἐκεῖ λοιπόν, ἐν τῷ θεῷ, ἐποπτεύει ὁ νοῦς τὰς ὑπερτάτας ἀρχάς, τὰς θεμελιώδεις ἔννοίας καὶ τὰ νοητὰ εἶδη, ἐὰν μόνον τόκη τοῦ θεοῦ φυτισμοῦ³. Εἶναι δὲ ἀθάγατος οὐδὲ ἀπτεται τῆς φυσῆς τὸ παρόνταν ὁ θάνατος καὶ ἢ τοῦ σώματος διάλυσις· διότι δὲν ἔστι η φυσὴ διὰ τοῦ σώματος ἀλλὰ τούναγτίον τὸ σῶμα διὰ τῆς φυσῆς⁴.

Ο Γουλιέλμιος εἶναι ὁ πρῶτος μέγις φιλόσοφος τοῦ 13ου αἰώνος γινώσκειν γὰρ χριστιανοῦ τὰ συγγράμματα τοῦ "Ἀριστοτέλους καὶ τῶν "Ἀρρέβων καὶ σπουδάζει γὰρ ἐκλέγῃ μετὰ περισκέψεως ἐκ τῶν πολλῶν θεωρητῶν τὰ πρόσφρονα στοιχεῖα πρὸς συντέλεστν ἐνιαίου ὅλου. Συγγραφεὺς ἦν δυνατὸς ἔχει διάνοιαν φροτεινὴν καὶ παρέχει πλείστας εἰδήσεις περὶ τῶν ἥιδρων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ πανεπιστημίου, ἐξ ὧν λαμβάνομεν ἔννοιαν τοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰώνος ἔκεινου κρατοῦντος πολιτισμοῦ⁵.

§ 2. Οἱ περὶ τὴν φύσιν φιλόσοφοι.

1. Ἡ φυσικὴ καὶ η περὶ τὴν φύσιν φιλόσοφοί τοῦ 13ου αἰώνος προήχθησαν ἵκανῶς διὰ τῶν ἔργων τοῦ "Ἀριστοτέλους καὶ τῶν "Ἀρ-

¹ Διαχείνονται ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου δύο τάξεις ὑπερτάτων ἀρχῶν, *ai regulae veritatis* ή *regulæ primæ ac per se notæ* καὶ *ai regulæ honestatis*. Ἐκεῖναι μὲν περιλαμβάνουσι τὸν λογικὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως καὶ τὸν τῆς λεγομένης τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, ἔτε δὲ τὴν ἀπόφασιν ὅτι τὸ ὅλον είναι μεῖζον τοῦ μέρους· αὕτη δὲ περιέχει τὸν φυσικὸν νόμον (*lex naturalis*). Αὐτ. c. 7. p. 6.

² Αὐτ. c. 7. p. 6 «*hic autem sunt omnes regulæ veritatis, regulæ, inquam, primæ ac per se notæ, similiter ac regulæ honestatis*». Πρβλ. *De trin.* c. 9.

³ *De anima* c. 7. p. 6. *Hoc igitur (speculum) divinum... conjunctissimum est et praesentissimum naturaliterque coram posatum intellectibus humanis.*

⁴ Αὐτ. c. 5. p. 22 ἔξ.

⁵ *"Επιθ. N. Valois, Guillaume d'Auvergne, sa vie et ses ouvrages 1880.—B. Hauréau, Histoir. de la philos. scol. 2, t. 1880 καὶ Not et extra.—J. Kramp, Des William von Auvergne Magisterium divinale, Gregorianum 1920 καὶ 1921. Πρβλ. Überwez-Geyer σ. 730 ἔξ. καὶ M. de Wulf, Histoir. de la phil. méd. I, σ. 323 ἔξ.*

βων¹. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν Ἀράβων εἶχεν ἥδη προσαρμοσθῆ ἢ περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφία πρὸς τὴν νέαν πλατωνικὴν μεταφυσικήν. Διὸ καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος φιλοσοφοῦντες συνῆπτον τὴν φυσικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς πρὸς τὰς ὄντολογικὰς θεωρίας τοῦ νέου πλατωνισμοῦ. Οἱ κυριώτατοι προστάται τῆς νέας ταύτης κατευθύνσεως ἦσαν οἱ Ἀγγλοί Ἀλέξανδρος Neckham, ὁ Ἀλφρέδος Ἀγγλικός, ὁ Μιχαὴλ Σκῶτος καὶ ὁ Ροβέρτος Grosseteste.

2. Ὁ Ἀλέξανδρος Neckham, ὅστις περὶ τὸ 1180 ἐν Παρισίοις ἐδίδασκε καὶ περὶ τὸ 1217 ἐτελεύτησεν, ἔγραψε *De naturis rerum*, διδακτικὸν ποίημα *De laudibus divinae sapientiae* ἐπιγραφόμενον² καὶ *De nominibus utensilium*. Πραγματοκρατικὸς ὃν καθήπτετο σιφόδρυ τῶν λογικῶν καὶ ἐσπούδαζεν ἴδιᾳ περὶ τὴν φυσικὴν γινώσκων ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους³ καὶ τινῶν Ἀράβων⁴. Συμπολίτης καὶ φίλος αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἀλφρέδος Ἀγγλικός (*Alfredus Anglicus* ή *Sareschel*), ὅστις μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν ἐκ τῆς ἀραβικῆς γλώσσης, ἵνα εἶχε μάθει ἐν Ἰσπανίᾳ, τὸ ψ. ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα περὶ φυτῶν καὶ προσέθετο μικρὸν ὑπόμνημα⁵. Προσέτι μετέφρασεν ἐκ τῆς ἀραβικῆς ἐπίμετρον εἰς τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Μετεωρολογικῶν⁶. Καὶ ἕδιον δὲ

¹ Η φυσικὴ καὶ ἡ περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφία ἐπέδοσαν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα διὰ τῶν μεταφράσεων Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρρικανοῦ καὶ ἔτυχον ἐπιμελοῦς θεραπείας μάλιστα ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Chartres.

² Ταῦτα συνεξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ M. Th. Wright ἐν Λονδίνῳ, τῷ 1863. ³ Υπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐξεδόθη καὶ τὸ *De nominibus utensilium*.

⁴ Τοῦ Ἀριστοτέλους ἔγίνωσκε πάντως τὸ περὶ οὐρανοῦ καὶ τὸ περὶ γης σύγγραμμα.

⁵ Ὁ Ρογῆρος Βάκων παραπέμπει εἰς τὸν Ἀλέξανδρον λέγων ἄμα περὶ αὐτοῦ: «Hic...in multis vera et utilia scripsit; sed tamen inter auctores non potest nec debet iusto titulo numerari» (*Opera ined. Comp. studii philos. c. 7*). — Περὶ Ἀλεξάνδρου Neckham ἐπιθ. *Hauréau Histoir. de la philos. sc. 2, 1, 62* Ἑξ.—P. Meyer, *Notices sur les Corrogationes Promethei d'Alexandre Neckham*, 1898. — Grabmann, *Forschungen*, 24·25. — Πρβλ. καὶ *Überweg-Geyer*, σ. 731.

⁶ Η μετάφρασις εἶναι ἀφιερωμένη τῷ φυσικῷ Ρογῆρῳ Hereford (περὶ τὸ 1178).

⁷ Τούτων παρεσκεύασεν ὑπομνήματα, ὃν χρῆσιν ἐποιήσατο ὁ Ρογῆρος Βάκων. ⁸ Επιθ. A. Pelzer, *Une Source inconnue de R. Bacon, Alfred de Sareshel, commentateur des Méteorologiques d'Aristote* (ἐν *Arch. franc. hist.* 1919, σ. 44 Ἑξ.).

συνέγραψε φισιολογικὸν καὶ φυζιολογικὸν ἔργον *De motu cordis* ἐπιγραφόμενον καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Neckham προσφερούμενον¹. Τὸ δὲ ἔργον μαρτυρεῖ εὑρεῖαν γνῶσην τῆς νέας ἐπιστημονικῆς θίλης² καὶ αποδημήν πρὸς χρῆσιν τῶν νέων θεωριῶν. Ὁ Ἀλφρέδος δὲν εἶναι, μᾶς ὑπετέθη³, δπαδὸς τῆς πανθεῖας ἀλλ' ἀπλῶς ἀποκοινωνεῖ τῷ πλατωνισμῷ οὐ τῷ νέῳ πλατωνισμῷ καθ' ἡμίοντος ἐμφανίζεται πιο φήμην παρὰ τοῖς μετέπειτα "Ελλησικαὶ ξένοις". Ὁ κόσμος παρίσταται διὲ μὲν ὡς δημιουργηθεὶς κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ πλατωνικοῦ Τύματος καὶ τοῦ Χαλκιδίου διὲ δὲ ὡς προελθὼν ἀπὸ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τῆς νεοπλατωνικῆς πλατωνικῆς⁴. Ἐκ τοῦ θεοῦ δηλαδὴ ἐκπηγάσουμεν πάντα τὰ δύνατα κατὰ τὴν ἔξης κατιοῦσαν βιβλιολογικὴν σειράν⁵ ὁ θεός, ἡ νόησις (*intelligentia*), ὁ γοῦς (*intellectus*), ὁ καθολικὸς λόγος (*ratio*), ἡ καθολικὴ φρεντασία καὶ τέλος ἡ αἰσθητὴ καὶ κινητὴ φύση. Η φυχὴ εἶναι οὖτις ὀπίσιμος, ἀπλῆς καὶ ἀμέριτος, νοητικὴ καὶ ὑπεριέργας γνώσεως καὶ φροντισμοῦ δεκτική⁶. Συναπτορέγη δὲ πρὸς τὸ οῷμα κτῆται τὴν κατ' αἴσθησιν καὶ φρεντασίν γνῶσην τῶν κατ' ἐκπειτούντων (*ratio particularis*), ἥτις παρὰ πολλοῖς δὲν χρηστεῖ πέρι τῆς γνώσεως τοῦ πιθυνοῦ. Ὁπερ δὲ σημειώσεως ἔξιον είναι ὅτι πρὸς χρηστητησμὸν τῆς πρὸς τὸ οῷμα ἐνόσεως δρᾶσται τὴν φυχὴν ὁ Ἀλφρέδος κατὰ τὸν ἀριστοτελικὸν τρόπον μᾶς ἐντελέχεταιν οὐρανίτος φροντικοῦ διγυμνικοῦ⁷.

¹ Τοῦτο ἐξεδόθη τῷ 1923 μετὰ κριτικῶν καὶ ἐμπειρικῶν παρατηρήσεων ὑπὸ τοῦ C. Baümker, καθ' ὃν τὸ ἔργον συνεγράφη τῷ ἔτει 1210.

² Ὁ Ἀλφρέδος παραπέμπει αὐλῆν τοῦ πλατωνικοῦ Τύματος εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἰπποκράτους, τὴν λατρικὴν τέχνην τοῦ Γάληνοῦ, τὸ βιβλίον τὸ περὶ νοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιέως, ἕτερο δὲ εἰς τὸν Κοινάτην τεῦ Λύγα, τὸν Ἰσαάκ Israeli καὶ τὸ βιβλίον *De causis*, οὐσιότητας ἐποιήσατο χρῆσιν τῶν παντοῖων συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους, καθὼς ἔδειξεν ὁ Baümker.

³ Ὁ Baümker (*Die Stellung des Alfred von Sareshel (Alfredus Anglicus) und seiner Schrift De motu cordis in der Wiss. des beginnenden XIII. Jahr., 1913*) ἔδειξεν ὅτι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Barachl δὲν εἶναι ὁρθή.

⁴ Τὴν νέαν πλατωνικὴν θεωρίαν ἐγίνωσκεν ὁ Ἀλφρέδος ἐκ τοῦ *Liber de causis*,

⁵ *De motu*, ἔκδ. Baümker, n. 8, σ. 34^a «Simplex et imparabilis est anima». Prologus 2^a «In se enim considerata substantia est incorporea, intellectiva, illuminationum quae a primo sunt ultima relatione percipi- tiva».

⁶ Άντ. n. 16, σ. 93^a *Est enim (anima) perfectio prima corporis physici potentia vitam habentis. Προβλ. καὶ Προλ. 3^a «Relata vero anima perfectio est corporis physici organici». Εἰρήσθω ὅτι πρῶτος ὁ Ἀλφρέδος ἐν*

¹ Εξετάζων δὲ ὡς φυσικὸς καὶ φυσιολόγος τὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὰ δργανα μῆτοῦ σχέσιν τῆς ψυχῆς ἀποφαίνεται ὅτι ἔδραι τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι δὲ ἐγκέφαλος ἀλλ' ἡ καρδία¹. Ἡ καρδία δοσιώτως εἶναι ἔδραι τοῦ νοῦ τοῦ συναπτομένου πρὸς τὴν ἔλλογον ψυχὴν καὶ τόπος συναντήσεως ψυχῆς καὶ ζωϊκοῦ πνεύματος². Ἡ ψυχή, τὴν θερμότητα μεταχειρίζομένη, ποιεῖ πάσας τὰς δργανικὰς λειτουργίας, ἃς περιγράφει δὲ Ἐλφρέδος ὁ φυσικὸς καὶ Ιατρός³. Οὗτος διαλαμβάνων περὶ τῆς ἀνατομίας καὶ φυσιολογίας τῆς καρδίας, περὶ τῶν νεύρων καὶ τοῦ ἐγκεφάλου, ἥκινούθεντε καὶ προεβίβασε τὴν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα κρατοῦσαν τάσιν τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας. Καίτοι δὲ δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς περὶ ψυχῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέληντος οὐδὲν δὲ πρῶτος διδηγός δὲ μεταγαγὼν ἀπὸ τῆς πλατωνικῆς εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν ψυχολογίαν⁴.

Β. Ὁ Μιχαὴλ Σκοτιος, ὅστις τῷ 1190 γεννηθεὶς ἐν Σκωτίᾳ ἐπούδιασεν ἐν Ὀξφορίᾳ καὶ ὑστερον ἐν Παρισίῳ, ἀπέλινε μεγάλης ἐπὶ πολυμαθείᾳ τιμῆς καὶ παρεκλήσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ δευτέρου, ὅπως μεταφράσῃ τὰ ἀριστοτελικὰ συγγράμματα⁵. Οὐ

τῷ μέσῳ αἰώνι ἐτόλμησε νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν ψυχολογίαν καὶ νὰ ἐγκρίνῃ τῆς ψυχῆς δρισμόν, ὅστις ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν παλαιοτέρων σχολιαστικῶν ἀεὶ κατεπολεμεῖτο. Ἀλλ' ὅτι δημος δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμιθαθύῃ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀριστοτελικῆς ἐντελεχείας παρτυρεῖ τὸ ὅτι καταιφεύγει καὶ αὐτός, δις οἱ κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ψυχολόγοι, εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ζωϊκοῦ πνεύματος (*spiritus vitae*) ὃς δεσμοῦ ἐνωτικοῦ δύο ὅλως διαφόρων οὐσιῶν, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος (Αὐτ. 10, 39⁶).

¹ Αὐτ. 8, 33⁷ «Cor igitur animae domicilium, hic enim anima primum pulsat». Ἐγταῦθα δηλαδὴ δὲ Ἐλφρέδος συμφωνεῖ οὐχὶ πρὸς τὸν Ἡλύτωνα καὶ τοὺς παλαιοτέρους σχολαστικοὺς ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τοὺς Ἀραβίας φιλοσόφους Ιατρούς.

² Αὐτ. 15, 82⁸ «demonstratum est intellectum corporeo instrumento non uti. Is animam rationalem individua societate necessario inhabitat. Huius domicilium cor esse superius ostensum est. Ipsum ergo mediante anima intellectui sacratum erit domicilium».

³ Αὐτ. 7, 28⁹ «Anima igitur calorem continet, spiritum creat. Calor enim tantum calefacit; eo utens anima semen in membra, cibum in humores, sanguinem in spiritum permutat».

⁴ Ἐπιθ. Überweg-Geyer, 370.—B. Haureau, mémoire sur deux écrits intitulés: *De Motu cordis* (ἐν τῷ 28ῷ τόμῳ τῶν Mémoires de l'acad. des inscript. et belles lettres). Πρεβλ. τοῦ αὐτοῦ Hist. de la philos. scol. 2, 65 ἔξ.

⁵ Περὶ τοῦ Μιχαὴλ τούτου Ἐπιθ. P. Duhem, Le système du monde

μόνον δὲ πολλὰ τούτων μετάφρασιν¹, ὡς καὶ τὸ εἰς αὐτὰ ὑπομνήματα τοῦ Ἀβερρόου καὶ ἄλλα², ἀλλὰ καὶ ὅδια συνέγραψεν ἔργα³. Ιδίᾳ δὲ ἀσχολήθη περὶ τὴν φυσικήν, ἀλλὰ κατηγορήθη ὡς γόης καὶ διὰ τοῦτο τίθεται ὑπὸ τοῦ Λίντου ἐν τῇ θείᾳ κωμῳδίᾳ εἰς τὸν ὄδηγόν⁴.

4. Τοὺς περὶ τὴν φύσιν ἀσχοληθέντας εἰδοπιέγοντας φιλοσόφους ὑπέβαλε πολὺ καὶ ἀνεδείχθη κινητότατος ἐν τῇ περιόδῳ ταύτη προστάτης τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ὁ *Ροβέρτος Grosseteste* (*Grossetête*, Grossum caput). Οὗτος ἐγέννητο τῷ 1175 ἐν Straubbroek καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Ὁξενίᾳ καὶ προσέτι καθηγῶντος ἐν Παρισίοις⁵. Μετέποντος ἐγένεται ἀρχιμοναχός καὶ διδάσκαλος ἐν τῷ πανεπιστημάτῳ τῆς Ὁξενίας καὶ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Φωτικοτάντων τῷ 1253 ἐγένετο ἐπί-

^{3, 241} ^{εξ.} — A. H. Querfeld, Michael Se. und seine Schrift *De secretis naturae*, 1919. — L. Thorndike, A history of magic 2, 307 ^{εξ.} — G. H. Haskins, Studies in the history of mediaeval science, 1923.

¹ Ἀλβέρτος ὁ μέγας καὶ ὁ Ρογῆρος Βάκον περὶ δλέγοντο ποιοῦνται τὴν περὶ τὴν μετάφρασιν δύναμιν τοῦ Μιχαήλ. Ἐκεῖνος μὲν παρατηρεῖ «in rei veritate nescivit naturas, nee bene intellexit libros Aristotelis (L. Baur 364²), οὗτος δὲ λέγεται *Similiter Michael Scotus abscripsit sibi translationes multas. Sed certum est, quod Andreas quidam Judaeus plus laboravit in his.* (Comp. studii philosophiae κ. 8).

² Μετέφρασεν ἐκ τῆς ἀραβικῆς τὸ ἀστρονομικὸν σύγγραμμα τοῦ Αβού Ishâk al-Bitrûschî (Alpetragius), δι' οὗ ἔργου ἥδειο ἐν τῇ Βοτανίᾳ ὁ ἄγον μεταξὺ τοῦ ἀριστοτελικοῦ καὶ τοῦ πτολεμαϊκοῦ συστήματος.

³ «Ἐγράψει *Super autorem sphærae*», ἐκδοθὲν ἐν Βολονίᾳ τῷ 1495 καὶ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1631), «*De sole et luna*», ἐκδοθὲν ἐν Στανστούργῳ τῷ 1622, «*De chiromantia*», ἐκδοθὲν πολλάκις ἐν τῷ 15^ο αἰώνι *De physionomia et de hominis procreatione*, πολλάκις ἐκδοθέν, *De signis planetarum*, *Contra Averroem in Meteora*, *Notitia convictionis mundi terrestris cum caelesti et de definitione utriusque*, *De praesagiis stellarum et elementaribus* (ὑπάρχοντα μόνον ἐν χειρογράφῳ). Επὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ἔργων τοῦ Γουνδισσαλίνου καὶ ἀγνώστων ἥδη ἀραβικῶν πηγῶν συνέγραψεν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡς συγγραφῆς ἀποσπάσματα σφέζονται ἐν τῷ *Speculum doctrinale* τοῦ Βικεντίου τοῦ Beauvais (ιδ. L. Baur, *Dominicus Gundissalinus de divisione philosophiae*, 1903 (ἐν *Beiträge* 4, 2—3) 226, 364 ^{εξ.}

⁴ *L'inferno*, cant. 20, σ. 115. Quell altro, che ne' fianchi è così raccomandato Michelle Scotto fu; che veramente Delle magiche frode seppe il ginepro.

⁵ Εἰ καὶ μὴ εἶναι δλως βέβαιον τὸ ὅτι ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις, ὅμως πρόκειται φανερά ἡ οἰκείωσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκεῖ κρατοῦσαν τότε διανοητικὴν ἐνέργειαν.

σκοπος τοῦ Lincoln (διὸ ἐπονομάζεται καὶ Lincolnensis) καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1253¹. Πλὴν τῶν μεταφράσεων καὶ τῶν ὑπομνημάτων εἰς τὰ Ἀναλυτικὰ ὑστερα, τὰ Φυσικὰ² καὶ τοὺς Σοφιστικοὺς ἔλέγχους τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκτὸς τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τοῦ ψ.-Διογνήσιου καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ³ παρεσκεύασε καὶ ἵδια πολυάριθμα ἔργα⁴, εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν μεταφυσικὴν καὶ

¹ Υπό τε τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἐπιγενεστέρων ἐτιμᾶτο δ Ροβέρτος διὰ τὴν μεγάλην πολιτικήν καὶ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου. ² Επ. J. Hoffmann, Le huitième Quantlibet de G. de F. Louvain, 1924.

² Τὰ εἰς τὰ Φυσικὰ ὑπόμνημα τοῦ Ροβέρτου εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτον, ή δὲ ἐπὶ τῷ δινόματι αὐτοῦ ἐκδεδομένη Summa super libros octo Physicorum εἶναι ἀλλοτρία.

³ Hauréau, Hist. philos. scolast. 2, 182. πβλ. καὶ Baur, Die philos. Werke σ. 131 Ἑξ. Οὗτος θεωρεῖ ὑποβολικαῖον τὸ ὑπόμνημα εἰς τὴν «Consolatio philosophiae» τοῦ Βοηθοῦ.

⁴ Υπὸ τοῦ Baur (Die philos. Werke 55) κατατάσσονται τὰ ἔργα τοῦ Ροβέρτου κατὰ τὸ περιεχόμενον ὡς ἔξης: 1) εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν (De artibus liberalibus, De generatione sonorum) 2) φιλοσοφία τῆς φύσεως καὶ δὴ ἀκριβέστερον α) ἀστρονομία (De sphaera, De generatione stellarum, De cometis)· β) μετεωρολογία (De impressionibus aeris seu de prognosticatione)· γ) κοσμολογία (De luce seu de inchoatione formarum)· δ) διπτικὴ (De lineis, angulis et figuris, De natura locorum, De iride, De colore)· ε) φυσικὴ (De calore solis, De differentiis localibus, De impressionibus elementorum, De motu corporali, De motu supercaelium, De finitate motus et temporis) 3) μεταφυσικὴ (De unica forma omnium, De intelligentiis, De statu causarum, De potentia et actu, De veritate, De veritate propositionis, De scientia Dei, De ordine emanandi causarum a Deo) 4) ψυχολογία (De libero arbitrio, De anima). Άλλ' ἀμφίβολος εἶναι ή γνησιότητας τοῦ τελευταίου ἔργου, ὅπερ φαίνεται δὲ κατάγεται ἐκ τῶν μέσων τοῦ 13ου αἰώνος. Εἰς τὰ εἰρημένα πρέπει νὰ προστεθῶσι τὰ κατὰ μέγα μέρος εἰσέτι ἀνέκδοτα Dicta καὶ Sermones, ἔτι δὲ τὸ ὄντα ὑπότοις ἀνέκδοτον σπουδαῖον σύγγραμμα περὶ τῆς Ἐξαημέρου καὶ τέλος αἱ ὑπὸ τοῦ Euard ἐκδεδομέναι Epistolae. Ή δὲ περιεκτικὴ Summa philosophiae δὲν εἶναι—ὡς ἔδειξεν δ Baur—ἔργον τοῦ Ροβέρτου, εἰ καὶ κατὰ πολὺ συμφωνεῖ τοῖς διανοήμασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ συνετάχθη πιθανῶς μετὰ τὸ 1264 ή καὶ ἔτι ὑστερον. "Οπως δὲ ἔχει, εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων ἐπιγεννημάτων τῆς Σχολῆς τῆς Ὀξφορίας ἐν τῷ 13ῳ αἰώνι. Ἐξετάζει κατὰ μέθοδον αὐστηρὸν καὶ μετὰ πολλῆς βαθυνοίας φιλοσοφικὰ ζητήματα καὶ δὴ καὶ τὰ κυριώτατα προβλήματα τῆς γνωστολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς, τῆς κοσμολογίας καὶ τῆς ψυχολογίας. Περὶ ταύτης ἐπιθ. καὶ M. de Wulf, Hist. de la phil. méd. 1, 341 Ἑξ.

τὴν φυχολογίαν μάλιστα ἀναφερόμενα¹. Τιῦται μιωτυροῦσι² σύγκρασιν θεωριῶν ἀριστοτελικῶν καὶ γεολατογικῶν καὶ αὐγουστινείων καὶ προσποιοῦσι τῇ σχολαστικῇ φιλοσοφίᾳ ἴδιαν τινὰ χροιάν. Τὸν θεόν, τὸ ἄπειρον δέν, γινώσκομεν ἔνθεν μὲν ἀμέσως διὰ τῆς συνειδήσεως ἔνθεν δὲ ἐμμέσως διὰ τοῦ γοῦ, καὶ³ ὅσον οὐ μάγκη τῆς ἐφιμηνείας τῆς μεταβολῆς ἐπιβάλλει τὴν παραδοχὴν ὅντος ἀκινήτου. Πάντα δὲ τὰλλα ἔκτος τοῦ θεοῦ εἶναι ἔργα αὐτοῦ ἐν χρόνῳ δημιουργηθέντα⁴. Ὁ θεὸς εἶναι τὸ εἶδος πάντων (*forma omnium*)⁵. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι διὸς εἶναι οὐδικῶδες μέρος τῶν ὅντων, ὅτι λείπει οὐ σημαντικῆς διαφορᾶς θεοῦ καὶ δημιουργημάτων⁶ ἀλλὰ μόνον ὅτι τὰ ὅντα εἶναι οἱ πραγμάτωσις τῶν ἐν τῷ θείῳ νῷ ἐνυπαρχόντων εἰδῶν οὐ τύπων, ὅτι διὸς εἶναι τίτλος καὶ εἶδος παραδειγματικὸν (*causa exemplaris, forma exemplaris*)⁷. Ὁ θεὸς εἶναι πρὸς τὰ ὅντα οὐ μόνον ἀληθῆται, διὸ οὐ πάντα εἶναι ὅτι εἶναι⁸. Η δὲ γνῶσις τοῦ θεοῦ ἐκτείνεται ἕως τὰ πρόσωπα καὶ τὰ συμβεβηκότα, ἐνῷ οὐ βούληστε αὐτοῦ κατευθύνει πάγτα⁹.

¹ Ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις παρατέμεται ὁ Ροβέρτος εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ διαλαμβάνει περὶ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ. Οὐχ ἡττού μημονεύει τῶν Ἀράβων φιλοσόφων καὶ φαίνεται ἔχων οἰκεῖως πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ ἀραβικὴν γραμματείαν. Ἀλλ’ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν μεταφυσικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ζητημάτων στοιχεῖ οὐχὶ μᾶλλον τῷ Ἀριστοτέλει οὐ ἄλλοις συγχραφεῖσται καὶ δὴ καὶ τῷ Λόγουστίνῳ καὶ τοῖς "Ἀριθμοὶ γεολατογικοῖς".

² Ἀτελής συλλογὴ τῶν ἔργων τοῦ Ροβέρτου ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1514. Ο δὲ *L. Baur* ἐποιήσατο νέαν κριτικὴν ἐκδοσιν ἐπινομαρτύρουν *"Die philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischof von Lincoln, zum erstenmal vollständig in kritischer Ausgabe, 1912.*

Ηλείσαν καὶ ἀκριβέστερα περὶ τῶν ἐκδόσεων τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου οὐδὲ παρὸν ὑπερweg—Geyer, σ. 358 ἔξ.

³ *De ordine emanandi causatorum a Deo.* 1.19.

⁴ Ἡ θεορία αὕτη, οἵτις εἶναι αὐγουστίνειος καὶ ἐπράττει κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Chartres ἀναπτύσσεται ἐν τῷ ἔργῳ *De unica forma omnium*.

⁵ *Baur, Werke* 109. «Non enim sic est eorum forma velut pars earum substantialis completiva, ex qua et materia fit aliquid unum».

⁶ Αὐτ. 110. «Eo itaque modo quo forma hujus in mente huiusmodi architectoris esset forma domus, est ars, sive sapientia, sive verbum omnipotentis, Dei forma omnium creaturarum. Ipsa enim simul et exemplax est et efficiens et formans est et in forma data conservans est».

⁷ *De Veritate* 135. «Veritas rerum est eorum esse prout debent esse».

⁸ Αὐτ. 158.

Ο θεὸς εἶναι τὸ κατ' ἔξοχὴν φῶς, τὸ δὲ ἄλλα ὅντα μηδὲ τῶν σωμάτων ἔξαιρουμένων μετέχουσι τοῦ φωτός. Τοῦτο δὴ χρησιμεύει ὡς ἀρχὴ ἐρμηνευτικὴ τῷ ὅντων τῶν σωματικῶν. Ἐν πραγματείᾳ «*De luce seu de inchoatione formarum*» πειρᾶται δὲ Ροβέρτος νὰ δεῖξῃ ὅτι πᾶν ὅν σωματικὸν συγέστηκεν ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους καὶ ὅτι τὸ πρῶτον σωματικὸν εἶδος (ἢ λεγομένη *corporeitas*) εἶναι τὸ φῶς¹. Τὸ φῶς εἶναι οὐσιῶδες στοιχεῖον, λεπτοτάτη σωματικὴ οὐσία προσεγγίζουσα τῷ ἀσωμάτῳ². Γεννᾷ καὶ αὐξάνει ἐαυτὸν ἀεὶ καὶ διαχεῖται ἔξαιρνης καὶ ἀχρόνως πανταχόσε, ὥστε ἐκ φωτεινοῦ σημείου οἷονεὶ ἐκ κέντρου γεννᾶται μεγάλη φωτὸς σφραῖρα³. Ἐνῷ δὲ τὸ φῶς γεννᾷ ἐαυτὸν καὶ διαχεῖται πανταχόσε, συνεκτείνει ὅμοιος τῇ ὕλῃ, ἀφ' ἣς εἶναι ἀχώριστον. Τὸ πρῶτον δηλαδὴ εἶδος ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ὕλῃ δημιουργηθὲν αὐξάνει καὶ ἐκτείνει ἐαυτὸν πρὸς πάσας τὰς κατευθύνσεις συνεκτείνον εἰδίνης τῇ ὕλῃ ἀχώριστον ὕλην καὶ παρασκευάζον οὕτω τοῦ κόσμου τῇ μηχανήν⁴. Ο κόσμος εἶναι ἀνάπτυξις τοῦ ἀρχεγόγου φωτὸς συντελουμένη οἰκοδεσν κατὰ τοὺς συμφύτους αὐτῷ νόμους⁵. Ἐκ τοῦ φωτὸς ἐρμηνεύει δὲ φιλόσοφος οὐ μόνον τὸν κόσμον καθόλου⁶

¹ *De luce* 51 «Formam primam corporalem quam quidam corporatatem vocant, lucem esse arbitror». Λύτ. 52 «Lux est ergo prima forma corporalis. Lux ergo, quae est prima forma in materia prima creata».

² *Baur*, *Die Philos de R. Grosset* 80 «(lux) significat enim substantiam corporalem subtilissimam et incorporalitati proximam, naturaliter sui ipsius generativam».

³ *De luce* 51 «Lux enim per se in omnem partem se ipsam diffundit, ita ut a puncto lucis sphaera lucis quamvis magna subito generetur, nisi obsistat umbrosum.... Lucem esse proposui cujus per se est haec operatio; scilicet per seipsam multiplicare et in omnem partem subito diffundere».

⁴ Λύτ. 52 «Lux ergo, quae est prima forma in materia prima creata, seipsam, per seipsam undique infinites multiplicans ... materiam quam relinquere non potest, secum distrahit in tantam molem quanta est mundi machina in principio temporis extendebat».

⁵ Λύτ. 57.

⁶ Ἐν τῇ ἀκρῷ, λέγεται, περιφερείᾳ τῆς φωτεινῆς σφραῖρας ἢ ὕλη εἶναι ἀραιά, καθίσταται δὲ πικνοτέρα ὅσῳ μᾶλλον προσεγγίζει πρὸς τὸ κέντρον. «Οταν ἡ ἀραιότης τοῦ φωτὸς (lux) φθάσῃ εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, τὸ ἔσχατον ὅριον τῆς σφραῖρας σχηματίζει τὸ στερέωμα (*firmamentum*), ὅπερ καὶ αὐτὸν ἀντανακλᾷ πρὸς τὸ κέντρον φῶς (*lumen*), τ.ε. τὸ ἐμπειρικὸν φῶς (*σῶμα πνευματικόν, corpus spirituale*). Η τοῦ φωτὸς τούτου ἐνέργεια ποιεῖ διαδοχι-

ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ μέρος φαινόμενα¹ καὶ ἀκολούθως ἐφιρρούσει μέθοδον θετικὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως².

Ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς φωτεινότητος ἥψιται ἡ ἴδια φύσις καὶ τελειότης τῶν δυντῶν. Τοῦτο λεχύνει καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὐδὲν δὲ φυχὴ εἶναι φῶς ἀνότερον τοῦ χρῶσιος. Καὶ ἔκτείνεται μὲν δὲ φυχὴ ἐπὶ πᾶν τὸ σῶμα, καθάλλοντα δὲ τὸ σύμπαντα τὸν κόσμον, ἀλλ' οὐδεμίαν ὑφίσταται αἴτιόθη τοῦ σώματος ἐπίδρασιν³. Ηλίας αὖτις καὶ διάνοιας εἶναι ἀκολούθης ἐνέργεια τῆς φυχῆς μὴ διαφερούσης τῶν ἐμπτῆς δεξιοτήτων καὶ δυνάμεων⁴. Τὸ φαινόμενον τῆς γνῶσης⁵ εἶναι ἐνέργεια τῆς φύσεως τοῦ φωτός, διὸ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου τελεῖται ἐν τῷ φωτὶ τῆς ὑπεροτάτης ἀληθεύειας⁶: ταῦτην οἱ τοῦ λυκείματος ὄφειλοι καθιορῶσι μόνον «ἐν συναρτίᾳ» καὶ ταῦτα ὑπερεχόνται τὰ

καὶ τὰς ἐννέα οὐρανίους σφαῖρας, μόνη κατιστάται εἶναι δὲ σκέψη. Κατοτέρῳ δὲ αὐτῇσι ἀμεταβλήτοις καὶ ἀναλλοιώτοις, ἀκολούθοις κατὰ σφιδάν τοῖς στοιχείον (πῦρ, ἀέρ, ὕδωρ, γῆ). Ηλίας συνάγει ἐν ἐμπτῇ τὰς ἐνεργείας πασῶν τῶν ἀνωτέρων σφαιρών, διὸ καὶ λέγεται ὅτι ταῦτα ποιητῶν τὸ Ηλίου. Αὐτ. 51. 51-57.

¹ Τὸ φῶς εἶναι δὲ οὐσία τῶν χρωμάτων καὶ δὲ βάσις τῶν ἥχων. Λέπτον δὲ πιθανὸν δὲ οὐρανὸς ἐπὶ τὴν γῆν καὶ μάλιστα ἐπὶ τὴν γένεσιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων. Ωαύτως τὸ φῶς εἶναι τὸ αἴτιον τῆς ἐνότητος καὶ τῆς τελειότητος καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὁρατῶν δημιουργημάτων, Αὐτ. 84. 90 εἰ. 57. • In hoc sermone ... est intentio dicentium «omnia esse nisi ab unius lucis perfectione, et intentio dicentium «ea quae sunt multa, esse multa ab ipsius lucis diversa multiplicatione».

² Εξαίρετο τὴν ἀνάγκην τῆς ἐφιρρογῆς τῆς μαθηματικῆς εἰς τὴν φυσικὴν δεικνύων ὅτι δὲ τῆς φύσεως γνῶσις ἀπαιτεῖ καὶ ἀνάγκην τὴν μαθηματικὴν καὶ ἴδια τὴν γεωμετρίαν⁷ ἀνεῳ τῆς Βοηθείας, λέγει, τῶν γραμμῶν, τῶν γωνιῶν καὶ τῶν σχημάτων εἶναι ἀδύνατον νὰ μάθωρεν τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως μόνον διὰ αὐτῶν παραστανταί καὶ διατυπώνται αἱ φυσικαὶ ἐνέργειαι. Αὐτ. 59. Utilitas considerationis linearum, angularium et figurarum est maxima, quoniam impossibile est seiri naturalem philosophiam sine illis. Valent autem in toto universo et partibus eius absolute». Πρόβλ. αὐτ. 60. Σημειῶθες ὅτι τὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν τῶν μαθηματικῶν ἐξῆργαν πρὸ τοῦ Ροΐέρου δὲ Alkindi μετ' αὐτὸν δὲ δὲ οὐρανὸς Βάκτων καὶ δὲ Γαλιλαῖος.

³ Αὐτ. 119. Ο δεσμὸς δὲ ἀνωτικῆς σώματος καὶ φυχῆς εἶναι ἐπίστημα φυτειῶν σῶμα. Baur. Die philosophie 90 93.

⁴ Αὐτ. De libero arbitrio 228.

⁵ Τὴν γνῶσιν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἀναπτύσσει δὲ Ροΐέρος ἐν τῷ ἔργῳ θεο-
veritate στοιχῶν τῇ παλαιῇ παραδόσει τοῦ Ληγουστίνου.

⁶ De libero arbitri 138 «Omnis creata veritas non nisi in lumine veritatis summae conspicitur».

αὐτὰ τὰ ἀληθῆ δύντα»¹. Διὸ καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας ἀπαιτεῖ ἡθικὴν τελειότατα. Τὸν θεὸν ἐποπτεύουσι μόνον οἱ ἔχοντες καρδίαν καθαράν· ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ καθαροὶ γινώσκουσί πως τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀνεπιγνώστως παρατηροῦντες τὰ δύντα ἐν τῷ θείῳ φωτὶ, καθὸ δὲ τρόπον δὲ ἀνθρωπος βλέπει τὰ χρώματα ἐν τῷ φωτὶ τοῦ ἥλιου χωρὶς νὰ στρέφῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἥλιον².

Τὸ περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως³ ζήτημα ἔξετάζει ὁ Ροβέρτος διεξοδικῶς ἐν ίδιᾳ πραγματείᾳ⁴ παρατηρῶν δὲτι ἡ ἐλευθερία εἶναι πρᾶγμα ὅπερ ἀδύνατον νὰ παρίδῃ τις χωρὶς νὰ ἔσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος (alioquin esset opinio praeceptum cassum) καὶ νὰ ἀρνηθῇ τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως (remordet et accusat conscientia). Θεωρῶν λοιπὸν τὴν τῆς βουλήσεως ἐλευθερίαν⁵ δὲτι βέβαιον καὶ ἀγαπητόντων⁶ δοῦται αὐτὴν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Οὐργονος ὃς δύναμιν τοῦ ἐκλέγειν μὲν τὸ ἀγαθὸν ἐπικωδιούσης τῆς χάριτος, τοῦ ἐκλέγειν δὲ τὸ κακὸν ἐλλειπούσης ἐκείνης⁷. Τελευτῶντες παρατηροῦ-

¹ De verit. 138 «Sic infirmi oculi mentis ipsas res veras non conspicunt nisi in lumine summae veritatis; ipsam autem veritatem summam in se non possunt conspicere sed solum in coniunctione et superfusione quadam ipsis rebus veris».

² Λότ. 138.

³ Ὁ Ροβέρτος συμφωνῶν τῷ Σχολῇ τῶν Φραγκισκανῶν προσνέμει τῷ βουλήσει τὰ πρωτεῖα. «Esse autem rationalis naturae est duplex, scilicet velle et apprehendere... Primum igitur esse est velle et maximum esse. In velle enim primo et per se consistit beatitudo, in aspicere autem non. Baur, Werke 231.

⁴ Αὗτῇ ἐπιφράζεται De libero arbitrio καὶ διακρίνεται κατὰ τὴν καλὴν διάταξιν καὶ τὴν σαφήνειαν. Ὁ Θωμᾶς Bradwardinus ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ De causa ἀρνεῖται πολλὰ ἐκ τῆς πραγματείας ταύτης καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται αὐτῆς. Λότ. 231.

⁵ Λότ. 213.

⁶ Ἡ ἐλευθέρα ἀπόφρασις καὶ ἡ ἐλευθέρα πρᾶξις δὲν διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων, διότι τὸ γινώσκειν καὶ τὸ βούλεσθαι εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸν καὶ ἀπορρέοντιν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς (idem esse in essentia et in radice apprehensionis et appetitivum), καθάπερ ἡ θεολότης καὶ τὸ φῶς ταυτίζονται ἐν τῷ ἕστιν αὐτῶν, τῷ ἥλιῳ. Λότ. 228.

⁷ Οὔτε ἡ θεία πρόγνωσις οὔτε δὲ προορισμὸς οὔτε ἡ χάρις οὔτε ἡ εἰμαδέμηνη (fatum) οὔτε ἡ ὑπαρξία τῆς ἀμαρτίας εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Λότ. 152-210.

⁸ Λότ. 225 «voluntatis rationalis facultas ad eligendum bonum iuvante gratia et malum eadem desidente».

μεν ὅτι δὲ Ροβέρτος διὸ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ φιλόδοξος θεωρίας¹ καὶ τῆς εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐφαρμογῆς τῆς φυσικῆς ἔσχεν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις μεγάλην δοπήν καὶ δικαίως ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ Βάκωνος² σφρόδρα ἐπαινεῖται³.

5. Εἰς τοὺς περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφοῦντας σχολιστικοὺς τῶν χρόνων ἐκείνων δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ δὲ ἐν Νεακόλει διδάσκαλος Θωμᾶς τοῦ Ἀκηνάτου Πέτρος *de Hibernia*, οὗ ἐπ' ἐπιχάτων ἔξεδόθη ἀνευρεθεῖσα πραγματεία⁴.

6. Τὸ μέγα πλῆθος καὶ ή ποικιλία τῆς ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις συλλεχθείσης ίδης ἀπήγγειλεν εὐλόγιος ἐπιτομὴν καὶ περιβληφιν τῶν ήδη κατηθεισῶν απουδαίων γνώσεων. Τοῦ ἔργου ἐπελάβοντο ἄνδρες ἐγκυκλοπαιδικοί, ὅν πρῶτος μνημονεύετος δὲ *Vaginulorum Agyllikos*. Οὗτος ἐν Ὁξωνίᾳ καὶ Παρισίοις καὶ Μαγδεβιζούργῳ (μετὸ τοῦ 1230) διατείχισεν ἐντοιχῆς τῆς συγχρόνου ἀγγλικῆς γνωματείας⁵ καὶ συνέγραψεν ἔργον λίαν γνώριμον κακὰ τὸν Ιωνανίαν *De proprietatibus rerum* ἐπιγραφόμενον⁶. Τοῦτο εἶναι οὐ μόνον ἐγκυκλοπαιδία γνώ-

¹ Συγγενῆς πρὸς τὴν περὶ ήδη δὲ λόγος θεωρίαν είναι καὶ ή ἀναπτυσσόμενη ἐν τῷ *Liber de intelligentiis*, ὥπερ βιβλίον είναι ἀγνωστον πότε ἀφιερώθη καὶ ὑπὸ τίνος συνεγράφη.

² Ὁ Ρογῆρος Βάκων καταλέγεται αὐτὸν εἰς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἄνδρας, «qui per potestatem mathematicae sciverunt causas omnium explicare et tam humana quam divina sufficienter exponere» (*Opus maius*, ἔκδ. Bridges 1,108).

³ Πρβλ. J. Felten, R. Grosseteste, Bischof von Lincoln, 1887.—Fr. S. Stevenson, R. Grosseteste, Bishop of Lincoln, A contribution to the religious, political and intellectual history of the thirteenth century, 1899.—L. Baur, Das philos. Lebenswerk des R. Grosseteste, 1910.—F. Vogelsang, der Begriff der Freiheit bei R. Grosseteste, 1915—ἴπιθ, Überweg-Geyer, σ. 731 ἔξ.

⁴ Ὁ Cl. Baumker ἀνεῦρε καὶ ἐξέδωκε διάλεξιν τοῦ Πέτρου πρὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας γενομένην (*Petrus de Hibernia, der Jugendlehrer des Thomas von Aquino und seine Disputation vor König Manfred*, 1920). Ὁ δὲ A. Pelzer ἔδειξεν ὅτι ἔχομεν τοῦ αὐτοῦ ὑπόμνημα εἰς τὸ *De longitidine et brevitate vitae*, ἔτι δὲ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου καὶ εἰς τὸ περὶ ἐρμηνείας.

⁵ Μνημονεύει τοῦ Μιχαὴλ Σκότου, Ἀλφρέδου τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ Ροβέρτου Grosseteste, οὗ τὴν πραγματείαν *De colore* ἐχόμενη ποιοῦσσε.

⁶ Τοῦ ἔργου ή ἀρχὴ ἐγένετο ἐν Παρισίοις καὶ ή συντέλεσις ἐν Μαγδεβι-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΗΛΕΙΤΙΚΟΥ ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

σεων καὶ εἰδήσεων ποικιλωτάτων περιεκτική¹ ἀλλὰ καὶ συλλογὴ πλουσία φιλοσοφικῶν ἐννοιῶν μάλιστα δὲ ψυχολογικῶν καὶ μεταφυσικῶν². Τὸ διάγραμμα τοῦ ἔργου εἶναι φιλοσοφικόν, δπότε ἔξετάζει τὰς τῶν πραγμάτων ἴδιοτητας ὡς ἀπαύγασμα τῶν οὐσιῶν καὶ διαλαμβάνει περὶ θεοῦ καὶ ἀγγέλων περὶ ἀνθρώπου καὶ σωματικῆς φύσεως. Ὁ συγγραφεὺς ἐνδιατρέψει ἀσμένως ἐν τοῖς ἀνατομικοῖς καὶ φυσιολογικοῖς φραινομένοις³ καὶ ὑσχολεῖται ἐν τῇ μεταφυσικῇ περὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, τὴν κίνησιν καὶ τὸν χρόνον. Ἐμφανίζει δὲ τὴν ὕλην ὡς τι φύραμμα, ἐν ὅπερ ὑπῆρχον δυνάμει τέσσαρα μὴ διακεκομένα στοιχεῖα.⁴ Τὸ εἶδος ἀποφαίνει ὡς τὸ σύνολον τῶν ἴδιοτήτων τὴν δὲ ψυχὴν φίξ οὐσίαν ἐντελεχῆ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ σώματος. Καὶ θεωρεῖ μὲν ἐαυτὸν θιασώτην τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Λυγουστίνου ἀλλ' ἐν οἷς ὀλίγοις ἀκολουθεῖ καὶ τῷ Ἀριστοτέλει. Ἀπλῶς δὲ εἰπεῖν ποιεῖται συλλογὴν παντοῖων στοιχείων⁵ μὴ ἐνθυμούμενος τῆς διαφορᾶς αὐτῶν⁶.

7. Τελειότερον εἰδογάσθη καὶ ἀνεδείχθη μέγιστος ἐγκυρωταιδικὸς τοῦ μέσου αἰῶνος *Vincentius de Bellavacoviensis*, διεγόντης τοῦ Βελλοβακού (Vincentius Bellavacensis, de Beauvais). Περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ἐλάχιστα γνωσκομένον ἔτοι μονιχὸς Δομινικανὸς καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τῶν τέκνων Λουδοβίκου τοῦ ἄγιου, ἀπέθανε δὲ περὶ τὸ 1264. Συνέγραψε μέγιστος ἐγκυρωταιδικὸν ἔργον

βιούργῳ πιθανῷ περὶ τὸ 1240. Σύγκειται ἐκ 19 βιβλίων, δύν σπουδαιότατον εἶναι τὸ τοίτον παρέχον ἐπιτομήν τῆς ψυχολογίας μετ' ἀνατομικῶν καὶ φυσιολογικῶν λεπτομερειῶν. Ἐξεδόθη τὸ κατὰ πρῶτον ἐν Κολωνίᾳ τῷ 1480, ὑστερούν δὲ πολλαχοῦ καὶ τέλος ἐν Φραγκφούρτῃ τῷ 1601, ἥτις τελευταία ἔκδοσις εἶναι ἡ ἀριστη.

¹ Ἐγένετο κατὰ τὸ παράδειγμα ἀλλον τε προγενεστέρων καὶ δὴ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Neckham.

² Τὸ βιβλίον ἀνεγνώσκετο ὑπὸ πολλῶν καὶ μετειρράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν καὶ τὴν ισπανικὴν γλῶσσαν.

³ Ὁ Βαρθολομαῖος ἐνασμενίζει μάλιστα ἐν τοῖς περὶ τὴν φύσιν ζητήμασι καὶ ἔχει πρὸ διφθαλμῶν τοὺς Σύρους καὶ τοὺς Ἀραβίας καὶ τὸν Δομίνικον Gundissalvi.

⁴ A. Schneider, Metaph. Begriffe d. B. Α σ. 149.

⁵ Ἐν πολλοῖς ἥρτηται ἐκ τοῦ Neckham καὶ παραπέμπει εἰς πολλοὺς συγχρόνους.

⁶ Ἐπιθ. H. Felder, Gesch. der wissenschaftl. Studien in Franziskanerorden, 1904.—A. Schönbach, Des Barthol. Anglicus Beschreibung, πτλ. 1906.—A. Schneider, Metaphys. Begriffe Bart. Anglicus, 1918.—Πβλ. καὶ Überweg—Geyer, σ. 732 ἔξ.

«Speculum» ἐπιγραφόμενον¹, ἐν ὅπερ ἐσπεύδεται νὰ παράσχῃ σύνοψιν
ὅλης τῆς συγχρόνου αὐτῷ ἐπιστήμης τῆς τε θεωρητικῆς καὶ τῆς ιστορι-
κῆς καὶ τῆς φυσικῆς. Λιεῖτε δὲ τὸ ἔργον κατὰ τὸ περιεχόμενον εἰς τοὺς
μέρη, «Speculum doctrinale», «Speculum historiale» καὶ «Spe-
culum naturale», οἷς ἔμελλε γὰρ προστεθῆ τὸ «Speculum morale»,
ἄλλα διὰ τὸν ἐπελθόντα θίνατον κατελείφθη ἀνεξέργαστον². Λότος δ
συγγραφεὺς λέγεται τὸ ὅλον ἔργον ἐπέγραψε Speculum, διότι πᾶν
τὸ ἐν τῷ δρατῷ καὶ τῷ θεράπευτῳ κόστιῳ οὐδὲν ἡ πραγματὴν οὐ
καὶ πραχθησόμενην ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὡς ἐν θεόπτευτῳ εἴκους γέται³.
Τοία, λέγει, πράσχονται τῷ ἀνθρώπῳ βοηθήματα, ὅπως οὗτος τὸν
βίον διατησθῇ καὶ καλλίνῃ καὶ τοῦ τῆς οὐτιόθετος σκοτεινῆς ἐπιτυγχάνῃ,
τέ. Η σοφία ὡς βοήθημα κατὰ τῆς ἀμαθείας, η ἀρετὴ καὶ τῆς κακίας,
η εὐπορία κατὰ τῆς ἐνδείας. Χάρην τῶν τοῦτον τούτων βοηθημάτων
ἐπενοήθη πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη, χάριν μὲν τῆς σοφίας ἐπενοήθη
η θεωρητική χάριν δὲ τῆς ἀρετῆς η πρακτική ἐπιστήμη, χάριν δὲ τῆς
εὐπορίας η μηχανική τέχνη. "Ἔνι δὲ πάντα ὅμιλος νοῦτον καὶ λέγο-
μεν, ἐπενοήθη η λογική⁴. "Ἐν τῇ μεταφυσικῇ συμφρονεῖ τῷ "Ἀριστο-

¹ Ἐντεῦθεν ἐπωνομάσθη ὁ συγγραφεὺς Speculator. Ήρός δ' ἔτι συγ-
γραφε καὶ παιδαγωγικὸν ἔργον περὶ τῆς ἀγορῆς τῶν τέκνων τῶν ἱγνεμίων
(De institutione filiorum regiorum seu nobilium), ὅπερ μετερρράσθη εἰς
τὴν γερμανικὴν τῷ 1887 ὥπο τοῦ Millauer.

² Τὸ Speculum quadruplex ἐξεδόθη τὸ κατὰ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τῷ
1484 καὶ τῷ 1494, βαστερῶν δὲ τῷ 1591 καὶ 1624. Τούτο τὰ τοία μόνον μέρη
κατάγονται ἐκ τοῦ Βιγκεντίου, τὸ δὲ Speculum morale συνετάχθη ὑπὸ ἄλλων
τινὸς βαστερῶν μεταξὺ τοῦ 1810 καὶ 1820.

³ Τὸ μὲν κάτοπτρον, λέγει, τῆς φύσεως οὐδὲ προτέξῃ τὴν φύσιν καὶ πάσας
αὐτῆς τὰς ίδιότητας, τὸ δὲ κάτοπτρον εἶς διδασκαλίας τὴν ὄλην καὶ τὸ εἶδος
πάσης γνώσεως, τὸ δὲ κάτοπτρον τῶν ἡθῶν τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἐκδίκωσιν
πασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ κακῶν, τὸ δὲ κάτοπτρον τῆς ιστορίας τὴν τάξιν πάν-
των τῶν χρόνων. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐμφανεῖται ἔξαιρετος πολυμάθεα
καὶ ἐκπλήττουσα πολυγνωσία.

⁴ Η θεωρητικὴ ἐπιστήμη πάλιν διαιρεῖται εἰς τρεῖς, τὴν θεολογίαν καὶ
τὴν φυσικὴν καὶ τὴν μαθηματικήν. Ἐκ τούτων η μὲν θεολογία διαλαμβάνεται περὶ
τῶν ὑπὲρ αἰσθητικῶν δυτῶν, τοῦ θεοῦ καὶ τῶν νοητῶν δημιουργημάτων, η δὲ
φυσικὴ περὶ τῶν ὑπὲρ αἰσθητικῶν αἰτίῶν τῶν αἰσθητῶν, η δὲ μαθηματικὴ περὶ
τοῦ ἀφηρημένου ποσοῦ, τῶν ὑπὲρ αἰσθητικῶν προράμψη τῶν αἰσθητῶν. Η πο-
τικὴ ἐπιστήμη διαιρεῖται εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν πολι-
τικὴν, δυν η μὲν ἡθικὴ ἐρευνᾷ τοὺς κανόνας τῶν ἐπὶ μέρους σχέσεων, η δὲ
οἰκονομικὴ τοὺς κανόνας τῶν τοῦ οἴκου σχέσεων, η δὲ πολιτικὴ τὰς πολιτειακὰς
σχέσεις καὶ τοὺς ἡθικοὺς κανόνας. Η μηχανικὴ περιλαμβάνει τὴν τέχνην τοῦ

τέλει δμολογῶν ὅτι τὸ καθόλου εἶναι ἀληθέστερον τοῦ καὶ ἔκαστον καὶ ὅτι ὑπάρχει οὐ μόνον ἐν τῷ νῷ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν¹.

Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ Θωμᾶς ὁ *Ghantimpre* (*Thomas Cantipratensis*), ὃστις καταλεχθεὶς τῷ 1232 εἰς τοὺς Δομινικανοὺς συνέγραψε πλὴν τοῦ ἥθικοῦ καὶ ἴστορικοῦ συγγράμματος «Bonum universale de apibus»² μέγι ἐγκυκλοπαιδικὸν ἔργον «De natura rerum» ἐπιγραφόμενον. Ἐν τούτῳ διαλαμβάνει περὶ ἀνθρώπου (σώματος καὶ ψυχῆς) καὶ ζώων, φυτῶν καὶ πηγῶν, λίθων καὶ μετάλλων, πλανητῶν καὶ μετεώρων³.

Β' Η ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΙΖΟΥΣΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΗἘκ τῆς γνώσεως τῶν νεωτέρων πηγῶν προελθοῦσα οἰκείωσις πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν ἐπίγιαγεν ἀντίθεσιν αὐτῆς πρὸς τὰς παλαιοτέρας πλατωνικὰς καὶ αὐγουστινείους θεωρίας. Μή τις δύνως ὑπολάβῃ ὅτι οἱ εἰς τὰ διαγοήματα τοῦ Αὐγουστίνου προσκείμενοι ἀπέκρουν ὅλως τὰς νεωτέρας διδασκαλίας. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐμελέτου συντόνως τὰ ἀριστοτελικὰ μετὰ τῶν ἀριστικῶν καὶ ιουδαϊκῶν συγγραμμάτων καὶ παρελάμβανον ἐξ αὐτῶν πολλὰς θεωρίας. Ἐχουσι δὲ τοῦτο τὸ ἕδιον καὶ διακριτικὸν γνώρισμα, ὅτι ἐμμένουσι πιστοὶ ἐν ταῖς κυριωτάταις ἀρχαῖς τῆς αὐγουστινείου παραδόσεως καὶ ἐφιηνεύουσι πιστῶς καὶ κατὰ λέξιν ἀριστιμένιας διδασκαλίας ἐκείνων. Προσθυμοῦνται μὲν πάντως νὰ ἀποδεχθῶσι φιλοσοφήματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀλλὰ μόνον καὶ ὅσον ταῦτα προσαρμόζονται πρὸς τὰς αὐγουστινείους θεωρίας καὶ δὲν μεταβάλλουσι τὸν οὐσιώδη αὐτῶν χαρακτῆρα. Τοιαύτην κατεύθυνσιν εἶχον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν παλαιοτέραν Σχολὴν οὐ μόνον τῶν

ποιεῖν ἐνδύματα καὶ ὅπλα καὶ τὰ ἄλλα τὰ τῷ ἀνθρώπῳ χρήσιμα. Καὶ ἡ λογικὴ δὲ διακρίνεται εἰς τρία, τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν ὑητορικήν.

¹ Τὸ καθόλου λαμβάνει ὁ νοῦς δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους καὶ νοεῖ καὶ ἔαυτό, εἰ καὶ κατ' ἄλληθειαν μὴ ὑπάρχει ἐκτὸς τῶν καὶ ἔκαστον μηδὲ χωρίζεται ἀπ' αὐτῶν. *Speculum doctrin* 3, 8. Τὴν οἰκείαν βιβλιογραφίαν· ἵδε παρὰ *Überweg-Geyer*, σ. 733.

² Τοῦτο συγγραφὲν μεταξὺ τοῦ 1256 καὶ 1263 εἶναι πηγὴ ἀξιόλογος εἰς τὴν ἴστορίαν τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν.

³ Περὶ τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ Ἀρνόλδου *Saxo* ἔπιθ. *E. Stange* *Arnoldus Saxo, der älteste Enzyklopädist.* des 13 Jahrhs, 1885.